

A TÖRTÉNELMI EGYHÁZAK RENDELTETÉSE

A Pünkösdöt megelőző vasárnapon, 2000. június 4-én a katolikus templomokban a Magyar Katolikus Egyházat ért első félreérthetetlen megtorlásról hallhattunk. Ötven évvel ezelőtt az akkori kormányzat tizenkétezer szerzetes és apáca begyűjtésével, tevékenységük felfüggesztésével, intézményeik bezárásával egyértelműen kinyilvánította szellemellenes magatartását. Ha valakinek még esetleg kételyei voltak az államosításokat illetően, hogy ti. az nem más, mint a gyötrő szociális igazságtalanság megszüntetése, egy méltányos világrend építése, ettől a pillanattól kezdve nem volt értelme a "király" láthatatlan ruháját dicsérni, visszataszító meztelenségét leplezni. A szerzetesközösségek, a magyarság (nemcsak a szűk értelemben vett egyház, hanem a relativizmus csapdájába eső, a kommunista propaganda vonzásának engedő vagy a háborús események és az idegen megszállás következményeként korábbi pozícióit elvesztő egész magyar társadalom) valójában egyetlen független szellemi bázisának a szétzúzására azért volt szüksége a pusztán a nyers hatalmat gyakorlóknak, mert a szerzetesek vállalásukból kifolyóan – hogy hátat fordítanak az életnek, ami nem menekülést jelent belőle – tevékenységük minden pillanatában az élet elé helyezik az Istent, s cselekedeteiket az ember méltóságának szempontja határozza meg. Így elkerülve az élet buktatóit, elutasítva az élethez alkalmazkodás állati tulajdonságának elsőbbségét, ami persze nem életidegenséget, élethetlenséget jelent, s egyben ment maradva "a neki is van valami vaj a fején" lehetőségétől, egy dolog sosem volt várható ezektől a szerzetesi közösségektől, jól látták ezt a hatóságok: hogy valamikor is igazolhatónak tartsák a nyers hatalomakarást, az igazságosság látszatába csomagolt irigységet, a méltányosság ruháját magára öltő bosszúvágyat. Nyilvánvaló volt, hogy a szerzetesek sosem fogadják el azt a szellemtelen, a közönségeséget és gazemberséget igazoló hazugságot, miszerint az ember porszem, semmi a világmindenségben, nem pedig az Isten képmására teremtett lény. Az államvédelmiek eleve tudták, hogy az Isten védettségét élvező, mert az életet a szentség aspektusából alakító, elfogadó vagy elutasító közösségek manipulálhatatlanok. Jól számoltak, hogy a szerzetesek által képviselt Isten, emberi méltóság csak úgy tüntethető el e világból, ha – szűklátókörűen és gonoszul – a szerzetesek fizikai létezését szüntetik meg, otthonaikat, kolostoraikat, zárdáikat bezárják, lakóikat pedig szélnek eresztik, az élet vastörvényei közé szorítják. E kisemmizett emberek számára más lehetőség nem marad szárnyaiktól megfosztott állapotukban, minthogy tisztességben-becsületben leéljék hátralévő életüket. Ez a lehetőség azonban nem emeli őket szentté, nem válnak hőökké; ha mi a püspökkari körlevélhez hasonlóan így gondoljuk, tevékenységüket, eredendő létezési módjukat értékeljük le, s most, ötven év után akarva-akaratlan az ÁVH tettestársaivá, válunk. Ezért elfogadhatatlan a körlevélnek az a része, amely a tizenkétezer szerzetes kitelepítésének a szó mai értelmében vett egzisztenciális vonatkozásairól – még ha távolságtartó stílusával el is leplezi – szentimentális hangon beszél.

Felmerül a kérdés, mi váltja ki a képtelen helyzetet, mi akadályozza, hogy a Püspöki Kar az ÁVH-tól, ill. annak örökösseitől magát világosan elhatárolja. Talán néhány momentum megvilágításával sikerül e lehetetlen állapot gyökerét feltárunk.

A körlevél érzékenyen, együtt érző módon értékeli a közösségüket elveszített, attól megfosztott, s az életbe dobott, magukra maradó szerzetesek hűségét, erkölcsi kitartását, hősiességét. Természetesen, ezzel egyetértünk, csak talán a veszteséget, mindannyiunk veszteségét más jellegűnek és ezért nagyobbnak véljük. Ugyanis nem elsősorban az

individuális megpróbáltatások soráról van szó, hanem arról, hogy ezek az emberek nem tölthették be vágyva vágyott élethivatásukat, rajtuk kívülálló okok, a barbár erőszak miatt nem jeleníthették meg életükben, a mi életünkben az Istent. Szenvedésüket nem csupán a fizikai megpróbáltatások (börtön, verések, testi-lelki megaláztatások) okozták. A legnagyobb gyötrelmet az váltotta ki bennük, hogy le kellett mondaniuk életük Istennek szenteléséről, kénytelenek voltak beletörődni szárnyaszegett létállapotukba - erkölcsi erejük, az erkölcshez való ragaszkodásuk ezt jelenti. Vagyis erkölcsi kitartásuk hiányt takar, az ember magára maradottságának fájdalmas elszenvetését mutatja. Elviselése azért rendkívül nehéz, mert nélküli az értelmet. Sem ötven évvel ezelőtt, sem ma nem bújhat az igazság elől a gonoszság ideológiai köntösök mögé: uralma, ami akkoriban oly leplezetlenül mutatkozott meg, abszolút érthetetlen és értelmetlen volt. Így értelmetlen a következményében kialakuló bármiféle áldozat vagy szenvedés is, hiszen a kereszténység kétezer éves útja vagy a magyarságnak a kereszténységben megtett ezer éves történelme minden gondolkodó ember számára kézzelfogható közelségbe hozta Krisztusnak az emberben megvalósuló istenségét.

A történelem korábbi századaiban azért volt értelme a szentek áldozatos tanúságtételének, mert az ember Isten képmására teremtettsége, az Isten valóságának a megmutatkozása még a hit kegyelméhez kötődött. Századunk iszonyatos élményei viszont közvetve mindenki számára másról beszélnek: az emberlét egészének Isten általi megalapozottságáról. E tapasztalatot az ember vagy elfogadja – s ekkor a szeretetben éli életét, bontakoztatja ki az életben az őt Krisztushoz kapcsoló és minden más emberrel egybekötő személyét, vagy elutasítja – s megrögzött, ostoba zsarnokként énjének mindenki által elismerését, a semmiből a mindenné levését várja. Míg az előző esetben gazdag, színes és eleven történelem bontakozik ki, az utóbbiról nem tudunk mit mondani – mert nincsen valósága. Hogy szűkebb területen maradjunk, magyarságunk valóságában is csak annak van oka kételkedni, aki nem akar tudomást venni Zrínyiről, Balassiról, Rákócziról, Mikes Kelemenről, Petőfiről, Adyról.

Annak idején, ötven évvel ezelőtt a magyar egyház vezetői szóba álltak az élet szentségét elutasító hatalommal. Hogy ezt gyakorlati megfontolásból tették-e, komolyan véve azt, aminek nincs léte, valóságot tulajdonítottak annak, aminek a létezése csupán illuzórikus, valóságként számolva a gonosszal, vagy csak emberi gyengeségből, a hatalom rendkívüli kegyetlenségétől megijedvén, a félelemtől teljesen elnémulván, és így azt a látszatot keltve, mintha a nyers erő lenne a legnagyobb úr, ezt a kérdést nem akarjuk eldönteni. De akár így történt, akár úgy, az egyház akaratlanul fölértékelte a rossz hatalmát, és kiterjesztette annak működési határait. Bár a félelmet nem mindenkinek adatik leküzdeni, az mégis gyengeség volt, és zsákutcába vezetett, annál inkább, mert az egyházon belül megmutatkozott az Istenhez való hűség, magyarságunk megőrzésének útja. Mindszentyről van szó.

A létünket megalapozó isteni igazságról megfélelmező szekularizált gondolkodás hajlamos arra, hogy a világ, az élet, a társadalom rendjének és békéjének biztosítását múltbeli események, cselekedetek tényszerű tisztázásában keresse. A problémák megoldásának kulcsát ez a beállítottság abban reméli megtalálni, ha a jövőben is hasznosítható tanulásként megállapítja, mi volt vagy mi lehetett volna az az eljárás, amely a bonyolult, szerteágazó és egymásnak ellentmondó helyzetekben a lehető legkedvezőbb megoldáshoz, az ártó hatások minél teljesebb kiküszöböléséhez vezethet. A gyakorlatias elemzések hasznát és nélkülözhetetlenségét nem akarjuk vitatni. Számunkra mégis magától értetődő: akkor járunk el a személyes és a világon túli igazságból, Istenből kiinduló és a világunk jelenségeit rá visszavezetni hivatott keresztény tanítás szellemében, ha elsődleges jelentőséget nem a

múltbeli vagy a jelenbeli tettek mérlegelésének, hanem annak tulajdonítunk, hogy gondolkodásunk mennyire képes tetteinket az örökkévaló, az egy és oszthatatlan igazsághoz mérni, a megváltás és az üdvözülés látókörén szemlélni. Nem pusztán jó szándék kérdése, hogy tetteink az általunk képviselt igazságot tökéletesen közvetítik-e, ugyanakkor a keresztény gondolkodás mégsem tanácsolhatja egyértelműen a felemás gyakorlati megnyilatkozásoktól tartózkodást. Megnyilatkozásaink egyértelmű mércéje azonban csak az lehet, hogy tökéletes vagy fogyatékos tetteink, illetve a tőlük való részleges vagy teljes tartózkodásunk közben mennyire vagyunk hajlandók gondolkodásunkat az örök, isteni igazsághoz mérni. Úgy gondoljuk, annak idején ezt Mindszenty tette meg, és ezért az ő példája segíthet hozzá ahhoz, hogy a múlt nyomasztó emlékeitől, a minket szorongató lelkiismereti teherrel megszabaduljunk, és a felelősséget világunk megújulásáért bátran vállalva, az igazság szabadságában éljünk.

Nem gondoljuk, hogy modern világunk alakításában a papságnak meghatározó szerepe lehet vagy kellene hogy legyen. Sem ötven évvel ezelőtt, a diktatúra megszerveződésének korában, sem ma, a bukása nyomán kialakult demokratikus formák között nem várható, hogy az elvilágiasodás körülményei között a társadalmi intézmények alakulását vagy a szellemi élet megújulását a klérus vezesse. Igazságtalanok lennénk tehát, ha ennek elmaradásáért az egyházi hierarchiát hibáztatnánk, és a felelősséget a megújulás késlekedéséért a hívők szellemi közösségéről rájuk hárítanánk. Ugyanakkor vitathatatlan és nélkülözhetetlen az egyházi emberek szerepe abban, hogy Isten népét az előtte álló feladatra emlékeztessék, a vele megbirkózás vágyát bennünk szakadatlanul ébren tartsák, illetve a súlyos mulasztás bűnétől óva, minket rendeltetésünk betöltésére serkentsenek. Ha a körülményekre hivatkozva, zavaros taktikai és stratégiai megfontolásokba bonyolódva, és a jó szándékú emberek szellemi-lelki megerősítéséről lemondva, a klérus ezt nem teszi, saját státuszát teszi kérdéssé, és árulást követ el. Ugyanis bármennyire nem feladata az egyház intézményének a modern társadalom szellemi vagy politikai vezetése, fonák és képtelen helyzet az, amelyben az igazság ügye az egyházi szervezet részvétele nélkül vagy annak ellenére szorgalmazódik.

Amikor akár az ötven évvel ezelőtti események, akár a jelen vonatkozásában árulásról, a diktatúra szellemellenességének behódolásról beszélünk, nem bizonyos alkuk megkötésének indokoltságát vitatjuk, bár elkerülhetetlenségüket, értelmességüket sem igazoljuk. Helyette a figyelmet arra irányítjuk, hogy ekkoriban, az elvilágiasodás folyamatában a keresztény egyházak történelmi gyakorlatával és a keresztény kultúra szellemiségével össze nem egyeztethetően kétségessé vált a felemás tetteknek az örök, isteni igazsághoz mérése, e szellemi művelet lehetősége és szükségessége. Tudjuk, sokan a mai napig Mindszentyben – az ellene indított koncepciók per szándékaival kínosan egybehangzóan – a "hercegprímást", a "zászlósurat" látják, a modern kor (és a modernizációként értelmezett kommunista diktatúra) követelményeit megérteni képtelen rigorózus és életidegen feudális hatalmasságot vagy éppen a társadalmi haladást megátalkodottan fékező klerikális reakció képviselőjét. Ezt a máig kísértő hamis látszatot azonban nem Mindszenty föllépésének felemássága, úgymond a jó szándék ellenére is elhibázottsága kelti. Korunkról mond ítéletet, hogy amit az örök, isteni igazság nevében mindig és mindenkinek tennie kell, az drámai módon itt és most ilyen fonák színben mutatkozik. És aligha elsősorban Mindszentynek mint rehabilitálására váró áldozatnak van szüksége e látszat megszüntetésére, sokkal inkább nekünk, akik a bűn nyomasztó sötétségének oszlására várunk.

Jellemző és sajnálatos tény, hogy mintha még Mindszenty földi maradványainak a hazahozatalát is a kormányzat a Magyar Katolikus Püspöki Karnál jobban áhította volna. Ugyanakkor a hercegprímás rehabilitálása még nem történt meg. Ennek az a föltétele, hogy az

Egyház nyilvánvalóvá tegye a gonosszal való bármiféle tárgyalásnak az örök, isteni igazsággal össze nem egyeztetetőségét, képtelenségét, s ezzel egyidőben mély és őszinte bűnbánatot tartson, még akkor is, ha tudatában van annak, hogy a diktatúra képtelen világában ezek a tárgyalások de facto elkerülhetetlenek voltak.

Szent István ezer évvel ezelőtt szerzeteseket hívott be az országba, s népének jövője érdekében, apjával egyetértve, főként a bencés rendre támaszkodott. Választása nem véletlennek tekinthető, hanem benne a szellemet mindenek elé helyező szent magatartása mutatkozik meg. Államalapító királyunk nem gazdasági-politikai érdekek miatt kereszteltette meg népét, hanem azért, mert világosan látta, hogy a magyarság szellemi arculata csak kereszténységében tud kibontakozni. Az ezer esztendő magyar kultúrájának, szellemi életének története őt igazolta. Szent István semmit nem bízott a véletlenre, nemzete sorsát az isteni bölcsességre építette. Egyben biztos volt, egyben hitt. Abban, hogy a magyarság, hön szeretett nemzete a maga arculatát, önazonosságát, létének értelmét csak a szellem valóságos terében, a kereszténységben, Istenben tudja megmutatni. Kereszténység és magyarság ettől a pillanattól kezdve elválaszthatatlan egymástól. A kereszténységet elutasító magyarnak nincs létjogosultsága, a kereszténységgel nem számoló magyar fából vaskarika. Azért meghatározóan bencéseket hívott a Kárpát-medencébe a király, mert ez volt az az Istennek elkötelezett közösség, amelynek kolostorai – lévén közvetlenül a pápai trónszék alá rendelve – teljes autonómiát élveztek, azaz a legbiztosabban elkerülhették az életbe süppedés veszélyét, lehetőségeiket tekintve a legtisztábban ragaszkodhattak hitükhöz, a magyarság megnyilvánulásának alternatíva nélküli valóságához. Aki ezt nem értette meg, s a szellem valósága elé akarta helyezni a szellemet nélkülöző életet, a virtuális létezést, azzal a király – bármennyire is fájdalmas volt neki – leszámolt. Ezer év után, természetesen, ilyen leszámolásra nincs szükség: Mindszenty bíboros, a magyar egyház feje a lehető leghitelesebben lépett fel nemzete érdekében akkor, amikor az Istent tagadó, következképpen a magyarságot elutasító hatalommal nem állt szóba, velük a nemzet problémáit nem vitatta meg, mint ahogy ép elméjű ember a nyilvánvalóan bolondot – miközben elismeri annak embervoltát – nem akarja semmiről meggyőzni.

Azt kell mondanunk, a bencésség a hozzájuk csatlakozó más szerzetesrenddel egyetemben kifogástalanul teljesítette rendeltetését ezer éven keresztül, több-kevesebb sikerrel elhárította a magyarság szellemi létezését fenyegető veszélyt, azaz az ország a keresztény hitben maradt. A szerzetesség felszámolásával a magyarságot ért súlyos szellemi veszteség nyilvánvalóvá vált, hiszen a magyar egyház, mint láttuk, az élethez való már-már totális igazodása következtében feladta küldetését, a szerzetesek magukra hagyásával, megtagadásával pedig elvesztette szilárd támaszát. A szerzetességre a végső csapást nem az ÁVH akciója mérte, hanem az egyházmegyei vezetők kikényszerített megalkuvása. Így szinte egyszerre omlott össze a magyarság kibontakoztatása érdekében István által megalkotott, lényegében azonos szerepet betöltő kettős tér: az egyház az élet után ment, a szerzetesség pedig erőszakot szenvedett. Az ennek következtében kialakult bizalmatlanság most már az egyházi emberek között tovább koptatta azt a szellemi torzót, ami még a kolostorok falai között megmaradt. A szerzetesség azt tette, amit a világi papoknak, egyházi vezetőknek kellett volna tenniük a csöcselékkal szemben: az árulókkal nem beszélt, nekik nem volt mit mondania. Ezen önkéntes és érthető bezárkózás némasághoz vezetett, hiszen hazánkban így senki nem maradt, akinek mondani lehetett volna bármit is. Annyira elapadtak a szellemi források, hogy a szerzetesség oldaláról, sajnos, nem látni reális esélyt a megújulásra. Ennek részbeni oka szárnyaszegett léthelyzetükből adódik, de másrészt arról is szó van, hogy rendeltetésüket

beteljesítették. Úgy tűnik, a megoldás kulcsa a szerzetesi közösségeken kívüli Magyar Katolikus Egyháznál van. Talán ezt mutatja a kolostori életet napjainkban csoportosan elhagyó szerzetesek mozgásiránya, a püspökséghez csatlakozása is.

Az előttünk álló, és reálisan csak az egyház részéről kezdeményezhető megújulás új távlatokat nyit nemzetünk történelmében. Ennek azonban feltétele, fordulópontja az, ami egyben ezen újjászületésnek reális alapot ad: Mindszenty József bíboros, esztergomi érsek személye. Az ő rehabilitálása életünk jobbrafordulásának feltétele, s egyben záloga is. Személyét nem tudjuk önfeladás nélkül elhallgatni. Hogy adott esetben nemzeti érdekről van szó, hogy a magyar 1956-os forradalom kulcsfigurája Mindszenty és nem Nagy Imre, mutatta az a kormányzati szándék, amelyik a bíboros hamvait szinte az egyház akarata ellenére hazaszállította. Valójában az ellenállásnak nem formai akadályja volt, az utolsó orosz katonának még magyar földön levése, hanem az önmagunkkal szembenezés imperatívuszának az elodázása mutatkozott meg. Amikor pedig azt látjuk, tapasztaljuk, hogy az Egyház képtelen a kormányzat nyújtotta gesztusokat a maga javára fordítani, annak az a magyarázata, hogy a magyar katolikus egyházat súlyos bűnben levése – árulása és hazugsága – bénítja meg cselekvőképességében. Kibontakozásának szellemi föltétele van: Mindszenty rehabilitálása.

Mindszenty rehabilitálása nem személye áldozatos szeretetének az elismerését, szentté avatásának a procedúrákon való nehéz keresztülvitelét jelenti, hanem a katolikus egyház önvizsgálatát: vajon minden időben – konkrétan 1950-ben – hűséges volt-e az Istenhez, vajon minden időben az Isten valóságát küldetéséhez méltóan az élet elé helyezte-e, s ezáltal mintegy – nálunk ez elválaszthatatlan egymástól – a magyarság érdekeit is védte. Vagy pedig rendeltetését nem vállalván, legalábbis akaratlanul elfordult Istentől, cserben hagyta híveit akkor, amikor a kényszernek engedve egyezkedni kezdett az Isten valóságát tagadó vagy akárcsak azzal komolyan nem számoló emberekkel, államhatalommal. A magyar egyház a szerzetesrendek feloszlátása után kényszer hatása alatt vagy eltévelyedésből a hűtlenség bűnébe esett. Büntetése az, hogy a körlevél tanúsága alapján máig nem volt képes visszatérni az Istenhez. Az Egyház egyre reménytelenebbé váló helyzete, magyarságunk pusztítása Isten kegyelméből kifolyóan mégsem örökérvényű. Az Isten megadta nekünk Mindszenty Józsefet, reménytelen helyzetünkől az ő személyén keresztül vezethet út Istenhez. Az Egyházon áll, hogy e kegyelem lehetőségével mikor él. Talán nem mulasztja el.

Az előbb említettem, hogy az Egyház ügye valójában mennyire az állam ügye is, mennyire a szellem, a magyarság iránt kicsit is fogékony vezetők ügye. Arról van ugyanis szó, hogy a másik réteg, a szellemet ugyancsak képviselő világi értelmiség szerepeltetésére, a magyarság képviseletére kereszténységét feladva, teljesen alkalmatlanná vált, jól jelzi ezt szellemi életünk, s az értelmiségre bízott világi intézmények működése. Csak jelezzük, hogy a magyarság történelme során – mert hitéhez hű volt – világi értelmisége így még sosem értékelődött le. A polgári kormányzatok éles szemmel vették észre a világi értelmiség degradálódását, hitük elvesztését, s a Szent István-i kultúrtörténeti tapasztalatra mint realitásra – hogy ti. a nemzet valósága Istenben mutatkozik meg – építve nemzetépítő tevékenységükben nagy hangsúllyal és joggal az Egyházra kívánnak támaszkodni: hiszen talán ők még tudnak Istenről, következőképpen értik a magyarság problémáit.

Az Egyház, úgy tűnik, egyelőre nem akarja érteni a hívó szót, nem akar szembenézni önmagával. Ezt pedig helyette senki nem fogja megtenni, s nem is teheti meg. Bár nehéz beismerni az Isten és nemzet ellen akaratlanul elkövetett bűnt, de Isten kegyelme erősebb a mi kishitűségünkénél. S erre a kegyelemre az Isten biztosítékot is adott Mindszenty személyében. Nem bűnbak keresésről és állításról van szó, nem jogi felelősségre vonást, hanem szellemi

felelősségvállalást várunk. Nekünk nem kell féltünk, nem kell az idő múlására, a feledékenységre építve várni problémáink megoldását – mégsem valamiféle első titkárokról, hanem a Magyar Katolikus Egyházzal, annak püspökeiről van szó. Az idő – a körlevél ezt tanúsítja – semmit nem old meg! Legfeljebb börtönünket, a szellem fényétől való elzártságunk idejét hosszabbítja meg.

Nem kételkedünk abban, hogy ötven évvel ezelőtt az egyház megalkuvását lényegében a kockázatokkal járó jószándék vezette. Akkoriban az élet bonyolult viszonyai közepette, illetve az egyház új körülményekre való fölkeszületlensége miatt talán látszott némi remény a helyzet jobbrafordulására, a status quo időleges fenntartására. Hogy a pokolba vezető út jószándékkal van kiköveve, azt a vizsgált egyházi megnyilatkozás teszi nyilvánvalóvá, amely az időleges megoldás eredményeként kialakult átmeneti helyzet véglegesítése érdekében mindenáron igazolni akarja a múltbeli alkukat ahelyett, hogy a cselekedeteket az isteni igazsághoz mérné. Vagyis ha a múltra vonatkozóan azt kell mondanunk, hogy az egyház annak idején saját sírja megásásának veszélyét vállalta, most mintha annak a koporsónak a leszögezésén fáradozna, amelybe lelki-szellemi tetszhalottként a hívők közössége van zárva. Ezt elkerülendő igényeljük a bűnbánatot, az emberségünkért vállalt felelősség kinyilvánítását. E bűnbánat révén tudta Péter apostol újragondolni urának megtagadását követően Jézushoz való viszonyát, ami után értelmetlen lett volna tüntetnie azzal, hogy visszamenve a tűzhöz a szolgák kezére adja magát. Mint ahogy bűnbánat híján Júdás szinte nevetségessé vált az árulásért kapott pénz visszaadásával.

A magyar egyháznak vállalnia kell bűnét annak minden következményével együtt, azért, hogy a nemzet nagysága megmutatkozhasson, hiszen magyarságunk lehetőségei az Isten erejének megnyilvánulásában rajzolódni ki. Ez kulturális adottságunk, ezt tudta Szent István is. E vállalás minden föltétele adott: Mindszenty rehabilitálásáról van szó. A szentté avatási eljárást a Magyar Egyháznak képmutató módon nem a hívek buzgalmára kell bízni. Mindszenty szentté avatása rajtunk múlik, s nem a pápai hivatal eljárásának függvényében realizálódik. Nevezetesen, akkor következik be, amikor a magyar egyház beismeri, s mély bűnbánattal megvallja bűnét. Tulajdonképpen ekkor egy másik csoda is megtörténik; nekünk magyaroknak pedig lételemünk a valóság csodája, a manna bennünket nem elégíti ki: így, de csakis ekkor értelmet kap a szerzetesek szenvedése, hiszen úgy tűnik, ez volt az ára üdvözülésünknek, az önmagunkra találásnak. De szenvedésük enélkül értelmetlen marad. A szentté válás azért következik be e pillanatban, mert valóságos csoda tanúi lehetünk: a szellem diadalmaskodik az anyagon, az eddigi hiten alapuló élet a szeretetben bontakozik ki, az élet tárgyaként kezelt emberi jelenség alanyként mint személy tölti be rendeltetését: Isten megismerését, szeretetét, és ezáltal saját üdvözülését. Csak ezáltal nyílnak meg a magyarság fejlődésének további útja, csak ezáltal köszönhetjük meg Európa ezer évvel ezelőtt adott segítségét, a hozzánk eljött szerzetesek munkáját, hiszen sorsunk így kizárólagosan a mi kezünkbe került.

Ahogy ezer évvel ezelőtt magyarságunk kibontakozásához elengedhetetlenül szükség volt az egyházra, Isten étellel szembeni elsőbbségének egyértelmű vállalására, ugyanúgy, magyarságunk beteljesedésének küszöbén, önzonosságunk teljes megmutatkozásakor is nyilvánvalóan az Egyházra, a magyar Egyházra vagyunk bízva. Ez az Egyház mi magunk vagyunk, külső biztosítékok nélkül, de ezer év szellemi tapasztalataival felvértezve ahhoz, hogy az önmagunkba zárkózás veszélyét elkerüljük. Ez a muníció annak a tapasztalatnak a minden jóakarató magyar számára történő nyilvánvalóvá válását jelenti, miszerint Isten és magyarság egymástól elválaszthatatlanok, magyarságunk – mint ezer éven keresztül –

kereszténységünkben tud megmutakozni. Önmagunkra találtunk, hazaérkeztünk. Szent István műve beteljesedett; hogy ez a beteljesedés valósággá váljék, az egyház mély és őszinte bűnbánata szükséges. Ez másoktól, a megrogzított istentagadóktól nem várható, a Magyar Egyháznak pedig történelmi lehetősége. Igaz, ezután megváltozik az Egyház helyzete. Valahogyan úgy jár, mint az elvált ember, aki házassága fölbontása ügyében nem az egyházi hatóságoknál talál, hanem felelősségére döbbenve mély alázattal veszi tudomásul a szentségektől megfosztottságát. Áldozathozatalának értelme, Isten erejének csodája majd megint, e látszólag bukott helyzetben hozzátartozói, hívei megértő elfogadásában mutatkozik meg: az Istenhez tartozásnak, a magyarságnak – mert e kettő immár végérvényesen elszakíthatatlan egymástól – a hívek általi személyes vállalásában.

A polgári kormánynek az Egyház részére nyújtott kedvezményei egyben jelzik azt is, hogy igényli az egyház támogatását a megújulás végrehajtásában. Hiszen pusztán az értékiszteletre épített élet előbb vagy utóbb összeomlik. A magyar államvezetők (Antall, Orbán) érzékelik a polgári szempont gyengeségét, s ugyanakkor látva az élet támasztotta követelményeket, a világnak az élethez sodródását, várják kimondatlanul is az Egyház segítségét. Ha ez elmarad, a polgári kormány vagy széthullik, vagy a tömegtársadalom igényeihez igazodik, "proletarizálódik".

A magyar katolikus egyház bűnbánata nem lehet krisztusi, hiszen Krisztus embert megváltó áldozata egyszeri és végérvényes, azonban az mindenképpen Krisztusban történik meg, s egyben ez a valóság ad garanciát a szellem kibontakozására. Az egyháznak kockáztatnia kell, s bíznia abban a rendkívül vékony, de reálisan meglévő kultúratiszteletben, amely megértéssel fogadja bűnbánatát. E kockázatvállalás nélkül a dénárok nem kamatoznak.

Hiszünk abban, hogy a nyílt, a teljes bűnbánat lehetőségét, s a vele együttjáró földre leszállt ég csodálatos megnyilvánulását az Isten a magyarságnak adta meg. Emiatt a teljesség miatt beszél Petőfi a magyarok Istenéről. Hiszen gondoljuk csak meg, hogy a Nyugat bocsánatkérései (Izraeltól, a reformátusoktól, Galilei rehabilitálása) nem létfordító erejűek, hiszen ők nem is szorulnak rá annyira arra, hogy létüknek új formát adjanak. Talán az Újszövetség választott népe mi, magyarok vagyunk. Ideje ezzel számolni, s elfogadni az Isten hívását. Szent István sejtette ezt a kiválasztottságot – ezért kérte Krisztus földi helytartójától a koronát. Halála előtti nemzetféltő aggodalmai pedig a mű beteljesedéséig megteendő út veszélyeit látva, illetve az utolsó pillanat megdöbbentő habozása miatt gyötörték.